

ANALÝZA SLOVENSKEJ A ČESKEJ DABINGOVEJ VERZIE AUDIOVIZUÁLNEHO DIELA *QU'EST-CE QU'ON A FAIT AU BON DIEU?*

JANA UKUŠOVÁ

ABSTRACT

Analysis of Slovak and Czech Dubbed Version of the Audiovisual Work *Serial (Bad) Weddings*

The paper deals with a comparative analysis of Slovak and Czech language versions of the contemporary French movie *Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu?* (in Slovak: *Čo sme komu urobili?*, in Czech: *Co jsme komu udělali?*). The analysis focuses on the expressive level of the given audiovisual work. The aim is to examine the adequacy and functionality of information transfer when translating expressive lexical units, colloquial vocabulary and culturally conditioned units. The process of analysis is based on our own experience as a viewer (the knowledge of both the original and translated versions of the audiovisual work) and subsequent interpretation of the adopted translation solutions. These are categorized from the viewpoint of changes at the expressive level that necessarily occur in the translation process, and in case of a negative transfer, we present our own translation solutions.

Keywords: audiovisual translation; comparative analysis; expression system; dubbing

1. Úvod a metodologické východiská

Materiálovú bázu, ktorú v príspevku podrobíme analýze, predstavuje súčasné audiovizuálne dielo francúzskej proveniencie *Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu?*¹, ktoré malo vo Francúzsku premiéru v roku 2014. Z hľadiska žánru možno dielo klasifikovať ako komédiu. Vo filme sa stretávame s rodinou Clauda a Marie Verneuillovcov, konzervatívnych francúzskych občanov, katolíkov, ktorých tri dcéry sa vydali za synov imigrantov (Araba, Žida, Číňana), pričom štvrtá, najmladšia dcéra si chce zobrať za muža černocho. Zápletka filmu je vybudovaná okolo procesu, ako sa rodičia snažia s voľbou svojich dcér vyrovnáť a utužiť rodinné vzťahy na pozadí aktuálnych otázok multikulturality, globalizácie, tolerance, harmonickej koexistencie rôznych vierovyznaní, mentalít a kultúr, ale aj rasizmu.

¹ Veľký úspech filmu viedol tvorcov k nakrúteniu pokračovania s názvom *Qu'est-ce qu'on a fait encore au Bon Dieu?* Vo Francúzsku mala druhá časť premiéru 30. januára 2019.

Za predmet našej analýzy sme si film zvolili najmä preto, že ponúka veľa priestoru na komparatívnu analýzu významovo-výrazovej stránky (najmä expresívnych a hovorových výrazových jednotiek). V procese analýzy na základe interpretácie a komparatívnej analýzy hodnotíme a komentujeme prekladateľské riešenia v českom a slovenskom znení s cieľom určiť, či pri preklade štylisticky príznakových jednotiek nedochádza k posunom. V analýze sa nezameriavame výlučne na lingvistickú rovinu vybraných lexikálnych jednotiek, ale vnímame ich na pozadí jednotlivých kultúr, ako aj štylistického úzu v audiovizuálnom preklade. Tento prístup považujeme za nevyhnutný na to, aby sme mohli lepšie pochopiť a určiť, či sú prekladateľské riešenia výsledkom zohľadňovania noriem prijímajúcej (t. j. českej a slovenskej) jazykovej kultúry alebo či v preklade dochádza k negatívnym posunom.

Príspevok pozostáva z teoretickej a praktickej časti. V teoretickej časti vymedzujeme audiovizuálny preklad vzhľadom na ostatné druhy prekladu, zameriavame sa na osobitné črty práce dabingového prekladateľa a upravcu a preberáme typológiu mikroštylistických posunov podľa Antona Popoviča. Praktickú časť tvoria vybrané ukážky z francúzskeho, slovenského a českého znenia filmu, doplnené v každom prípade o krátky komentár. Takisto treba spomenúť, že slovenský preklad analyzovaného diela vyhotovila slovenská dabingová herečka, prekladateľka a úpravkyňa Jasna Navrátilová a autorkou českého prekladu je prekladateľka, herečka, režisérka a úpravkyňa dialógov Veronika Bandyová.

2. Audiovizuálny preklad ako osobitý typ prekladu

J. Díaz-Cintas, jeden z významných zahraničných teoretikov i praktikov na poli audiovizuálneho prekladu, vymedzuje oblasť audiovizuálneho prekladu ako preklad produktov, v ktorom sa verbálna zložka dopĺňa na základe zložiek iného média (Díaz-Cintas – Remael 2007: 13). V slovenskej teórii prekladu sa otázkam audiovizuálneho prekladu so zameraním na dabing venuje v najväčšej miere Lucia Paulínyová. Vo svojej najnovšej publikácii *Z papiera na obraz – Proces tvorby audiovizuálneho prekladu* (2017) tvrdí, že v slovenskom kontexte doposiaľ pomenovanie ani výklad pojmu, ktorým sa označuje audiovizuálny preklad, nemajú jednotný charakter. Paulínyová ponúka na pozadí slovenskej translatologickej tradície nasledovné vymedzenie audiovizuálneho prekladu: „preklad audiovizuálneho diela, založeného na obraze, zvuku a jazyku, pričom prekladateľský proces sa odvíja od všetkých troch zložiek“ (Paulínyová 2017: 20).

Typologicky možno audiovizuálny preklad členiť na dve hlavné skupiny, a to preklad titulkov a dabingový preklad. Dabingový preklad nasledovne pozostáva z piatich podskupín, ktorými sú televízny dabingový preklad, filmový dabingový preklad, slepý dabingový preklad, preklad hovoreného komentára a preklad audiokomentára (ibid.: 26). Na základe uvedenej typológie možno nami analyzované dielo začleniť do kategórie *filmoveho dabingového prekladu*.

2.1 Špecifiká práce dabingového prekladateľa

Paulínyová (2017: 60–73) sa podrobne zaoberá aj náplňou práce dabingového prekladateľa ako pôvodcu audiovizuálneho diela v novom jazykovom znení. Jeho úlohou je

zachovať pri preklade všetky aspekty umeleckého dialógu (na úrovni replík) a preniesť ich významovo presne a prirodzene do cieľového jazyka.

Paulínyová ďalej uvádza, že osobitosť práce dabingového prekladateľa sa v niektorých bodoch prekrýva s prácou umeleckého prekladateľa, ale dabingový preklad má aj svoje špecifiká, ktoré spočívajú, okrem iného, v týchto úlohách: práca s dvomi originálmi (s pôvodnou dialógovou listinou² a audiovizuálnym originálom (tzv. „obraz“)), písaná tvorba určená na ústne podanie (výber vhodných lingvistických a štylistických³ prostriedkov), adekvátny, prirodzený a významovo presný preklad (dabingový preklad musí byť významovo presný, prekladateľ musí mať na pamäti, že s prekladom bude ďalej pracovať dabingový úpravca), zachovanie charakteru postavy (rečový prejav postáv by mal byť v zhode s ich charakterom a sociálnym pozadím), zachovanie čistoty štýlu, uvádzanie poznámok prekladateľa (prekladateľ svojimi poznámkami uľahčuje prácu dabingovému úpravcovi vo forme vysvetliviek týkajúcich sa výslovnosti, zložitých konštrukcií či výrazov s cieľom predísť ich nesprávnemu výkladu zo strany úpravcu), fonetický prepis cudzích názvov a mien a uvádzanie alternatívy (v prípade slovných hračiek, vtipov, prezývok a pod.)⁴ (ibid.)

2.2 Dabingový prekladateľ vs. dabingový úpravca

Už v predchádzajúcej časti sme viackrát spomenuli osobnosť dabingového úpravcu, ktorý je neodmysliteľnou súčasťou procesu dabingového prekladu. Vzťah medzi prácou dabingového prekladateľa a úpravcu je veľmi úzky a zároveň časovo vymedzený. Zahorák (2018: 54–60) uvádza, že dabingový úpravca ďalej pracuje s preloženou dialógovou listinou, t. j. robí zmeny, ktoré majú viesť k čo najlepšej zhode na jazykovej aj mimojazykovej rovine. Jazyková zhoda medzi pôvodným a novým znením spočíva v ich kvantitatívnej (zhoda v dĺžke replík a vo frázovaní), kvalitatívnej (zhoda v artikulácii hlások) a rytmickej zhode (zhoda v rytme vety), pričom mimojazyková zhoda sa realizuje na základe mimického, kinetického a gestikulačného súladu. Mimojazyková zhoda navyše nesmie byť vo významovom rozpore s jazykovou zhodou, ale má ju naopak dopĺňať.

3. Mikroštylistická rovina diela

Aby sme mohli komentovať a hodnotiť zvolené prekladateľské riešenia štylisticky príznakových jednotiek v slovenskom a českom znení, považujeme za nutné teoreticky vymedziť rámec štylistických operácií, zmien a posunov, ku ktorým v procese prekladu nevyhnutne dochádza. Anton Popovič (1983) na margo posunu výrazových vlastností v preklade tvrdí, že na pozadí rozdielov medzi jazykovými, literárnymi a kultúrnymi kódmi sa preklad vzhľadom na originál „musí posunúť“ (Popovič 1983: 198). Preto štylistické

² Na účel toho príspevku sa nám žiaľ nepodarilo dostať k dialógovým listinám, preto sme text dekodovali na základe odposluchu, pričom v prípade francúzskeho znenia sme si pomáhali aj francúzskymi titulkami.

³ Vhodný výber štylistických prostriedkov sa javí ako kľúčový aj z hľadiska našej analýzy.

⁴ Posledné tri uvedené body sa nevzťahujú priamo na našu analýzu, považovali sme však za vhodné zmieniť sa o nich aspoň v krátkosti, keďže sme chceli podať komplexnejší obraz o úlohách, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou práce dabingového úpravcu.

operácie znamenajú práve „vyhľadávanie a zvažovanie primeranosti, únosnosti štylistických ekvivalentov nahradzujúcich príslušné výrazové vlastnosti originálu v preklade“ (ibid.: 189).

V praktickej časti nášho príspevku preto budeme skúmať, či sú zvolené štylistické operácie adekvátne a opodstatnené, t. j., či vyplývajú z odlišnosti francúzskeho a českého, resp. slovenského jazykového a kultúrneho kódu, alebo či ide o posuny, ktoré majú negatívny charakter. Na tento účel preberáme Popovičovu (1983) typológiu zmien na mikroštylistickej rovine (jazyková výstavba diela), z ktorej vychádza aj Gromová (2003: 65–68). V rámci tejto roviny môžeme rozlišovať tri pozície vzťahu medzi výrazovými vlastnosťami originálu a prekladu. *Výrazová zhoda* predstavuje adekvátne obsiahnutie významového invariantu a realizuje sa buď substitúciou (funkčnou náhradou) nepreložiteľných prvkov alebo inverziou (funkčným premiestnením) výrazových prvkov na iné miesto v rámci prekladu. *Výrazové zosilnenie* znamená zdôrazňovanie výrazových vlastností originálu a prejavuje sa väčšou subjektívnosťou a expresívnosťou prekladového textu. Realizuje sa na základe výrazovej typizácie alebo individualizácie. Poslednou pozíciou tohto vzťahu je *výrazové zoslabenie* a v praxi ide naopak o zoslabovanie výrazových vlastností originálu. Vedie k výrazovej nivelizácii (ochudobňovaniu o výrazové črty originálu v preklade) alebo až k ich úplnej strate v prekladovom texte.

Na tomto mieste by sme ešte chceli podotknúť, že sa v rámci našej analýzy nebude venovať zvukovej rovine diela (intonácia, melódia, rýchlosť replík, gestám, ktoré sú sprievodnými prvkami reči, ani ďalším kontextovým prvkom. Uvedomujeme si však, že všetky uvedené prvky sa podieľajú na finálnom vyznení repliky.

3.1 K otázke štylistického rozvrstvenia českého a slovenského jazyka a jeho využitia v audiovizuálnom preklade

Aj slovenský divák-nelingvista si pri sledovaní českých a slovenských dabingových verzií audiovizuálnych diel všimne, že české filmové/seriálové znenie sa tradične v prepojení na slovenskú verziu rovnakého cudzojazyčného audiovizuálneho diela vyznačuje väčšou expresívnosťou, resp. väčším rozpätím výrazových prvkoch. Domnievame sa, že túto skutočnosť možno zdôvodňovať tým, že v slovenčine existuje skôr tendencia expresívne výrazy (slangové, hovorové, vulgárne) v audiovizuálnom preklade neutralizovať či zjemňovať, v češtine sa väčšia expresívnosť dosahuje na základe používania tzv. obcej češtiny. Pokiaľ je nám však známe, slovenčina v porovnaní s českým jazykom nedisponuje polohou jazyka, ktorá by predstavovala adekvátny ekvivalent k obcej češtine. Okrem toho, spomínaná tendencia zjemňovania v rámci slovenských audiovizuálnych diel zatiaľ podľa našich vedomostí nebola dostatočne teoreticky rozpracovaná.⁵

Na druhej strane, obecnú češtinu vymedzuje Štícha (2013) ako nespisovnú podobu českého jazyka, ktorá sa používa na celom území Čiech a na časti územia Moravy. Navyše dodáva, že je veľmi ťažké presne vymedziť hranicu medzi obecnou a hovorovou češtinou.

⁵ Istý náhľad do tejto problematiky môže poskytnúť Zákon o vysielaní a retransmisii, no iba v tom prípade, ak ide o používanie vulgárnych výrazov. V § 20 (8) tohto zákona sa konkrétne zakazuje „šírenie správ, slovných výpovedí alebo obrazov, kde sa násilný obsah dostáva neopodstatnene do popredia“ ako súčasť ochrany maloletých. V § 19 (1) a) sa zase upravuje ochrana ľudskej dôstojnosti.

Krčmová (2017) dodáva, že tradične sa obecná čeština chápe v zmysle jazyka hovorenej súkromnej, resp. poloverejnej komunikácie, ktorý je z regionálneho aj sociálneho hľadiska málo príznakový.

Problematiku používania obcej češtiny v audiovizuálnom preklade, konkrétne v titulkoch, rozpracoval Pošta (2013: 35–37). Tvrdí, že v českých titulkoch dochádza k miešaniu spisovnej (resp. písomnej) češtiny a češtiny obcej, ktorú používa na bežnú komunikáciu väčšina obyvateľov Česka. Vždy je práve na prekladateľovi, aby v danom filme zvolil správny pomer spisovnosti a nespisovnosti. Pošta okrem toho dodáva, že česká dabingová verzia je v porovnaní s českými titulkami k rovnakému filmu tradične, vzhľadom na častejšie používanie obcej češtiny, menej spisovná.

Na základe uvedeného pracujeme v príspevku s predpokladom, že česká verzia analyzovaného filmu bude lepšie vystihovať príznakové štylistické jednotky a že v nej bude v porovnaní so slovenským znením dochádzať k menšiemu výrazovému zoslabovaniu.

3.2 Analýza vybraných ukážok českého a slovenského znenia

Na tomto mieste pristúpime ku konfrontačno-komparatívnej analýze príznakových lexikálnych jednotiek. Analyzované ukážky sme vybrali z celej dĺžky filmu (stopáž: 97 min.) na základe výskytu príznakových jednotiek. Vzhľadom na rozsah tohto príspevku doň nebolo možné zahrnúť všetky pasáže filmu, ktoré obsahovali príznakové lexikálne prvky, preto sa sústredíme na vybrané časti. Pred každou analyzovanou ukážkou uvádzame časový údaj odkazujúci na jej umiestnenie vo filme.

Prvú skupinu vybraných prekladateľských riešení predstavujú príklady hovorovej a expresívnej lexiky, zatiaľ čo druhú skupinu analyzovaných jednotiek tvoria príznakové kultúrne lexémy. V závere praktickej časti sa stručne vyjadríme aj k nejasnostiam, resp. nepresnostiam na významovej rovine prekladového textu, ktoré môžu sťažiť jeho pochopenie pre slovenských a českých recipientov.

Ako sme už spomenuli, pre účely tohto článku sa nám nepodarilo získať originálnu a prekladovú dialógovú listinu, preto nemôžeme s určitosťou konštatovať, či je dané prekladateľské riešenie výsledkom práce prekladateľa, zásahu dabingového úpravcu, alebo či vzniklo až v neskoršej fáze dabingového procesu pri realizácii v štúdiu. Naším cieľom je však porovnať adekvátnosť dabingového prekladu z lingvistického, resp. výrazového aspektu.

3.2.1 Hovorová a expresívna lexika

1:05:57

FR: *Attend, ça va, deux secondes. C'est pas les jeux olympiques.*

SK: *Vydrž, nie sme na olympiáde.*

CZ: *Dej si voraz, nejsme na olympiádě.*

Prvá vybraná ukážka hovorovej lexiky pochádza z rozhovoru medzi Charlesom a Rašidom, ktorých pri zápase v stolnom tenise vyrušia Chao s Davidom (na tomto mieste treba podotknúť, že práve títo štyria švagrovia používajú vo filme rozmanité jazykové

prostriedky vrátane hovorovej lexiky, slangu či vulgarizmov, preto rečový prejav do veľkej miery dotvára charaktery ich postáv). Keďže Rašid v zápase prehráva, je za toto vyrušenie rád. Výraz *attend, ça va, deux secondes* sa vyznačuje istým stupňom hovorovosti (elidovanie častice *ne*, skrátený tvar cela – *ça* a použitie hovorového spojenia *ça va*). V slovenskom preklade sa však použil výraz *vydrž*, z ktorého sa táto hovorovosť stráca, a text sa ochudobňuje. Vhodnejším riešením, ktoré by obsahlo danú hovorovosť výrazu, by mohol byť preklad s použitím častice *veď* – *veď vydrž*, čím by sa zároveň dosiahla aj väčšia kvantitatívna zhoda na úrovni repliky (nevieme však s istotou určiť, či bol na skrátenie tejto repliky nejaký iný dôvod). České znenie na tomto mieste obsahuje až výrazové zosilnenie, pretože sa zvolil prostriedok obcej češtiny – *dát si voraz* s expresívnejším nábojom, ktorý sa však zo situačného hľadiska do repliky hodí. Z hľadiska adekvátnejšieho zachovania výrazovej hodnoty by prichádzalo do úvahy aj riešenie *Hele, počkej, nejsme přece na olympiádě*.

1:14:17

FR: *Kate Middleton peut aller se rhabiller.*

SK: *Kate Middletonová by zbledla závistou.*

CZ: *Kate Middletonovou strčíš do kapsy.*

V tejto ukážke by sme radi poukázali na francúzsky hovorový výraz *pouvoir aller se rhabiller*, ktorý znamená *nebyť dostatočne dobrý v porovnaní s druhým resp. neobstát v konkurencii*. Vo filme je použitý počas scény, keď si Laura skúša svadobné šaty. Je tu prítomná alúzia na britskú kráľovskú svadbu z roku 2011 a na šaty vojvodkyne Kate Middletonovej. V slovenskom preklade možno identifikovať nie úplne adekvátne prenesenie významu daného spojenia (*zblednúť závistou*) a zároveň nivelizáciu hovorovosti francúzskeho výrazu. Autorka tejto repliky, Laurina sestra Isabelle, ňou chce poukázať na skutočnosť, že Laura v svadobných šatách vyzerá oveľa, oveľa krajšie ako samotná vojvodkyňa Kate. S cieľom zachovať v preklade tento význam a zhodu na úrovni výrazu by sme navrhovali riešenie *Kate Middletonová sa môže schovať*. V českom preklade sa zachováva výrazová zhoda použitím hovorového spojenia *strčiť někoho do kapsy*.

0:41:57

FR: *C'est passé comme une lettre à la poste.*

SK: *Dobre to dopadlo.*

CZ: *Šlo to jako po másle.*

0:25:30

FR: *T'avais promis de m'inviter à Paris ! J'attends toujours le billet.*

Ma valise est prête depuis 1920.

SK: *Sľúbil si, že ma pozveš do Paríža, a stále nič. Už niekoľko rokov som zbalená.*

CZ: *Sľíbils mi výlet do Paříže a pořád nic. Mám sbaleno už sto let.*

V tretej a štvrtej uvedenej ukážke by sme chceli opäť poukázať na istý stupeň výrazového zoslabovania príznakových francúzskych lexém v slovenskom preklade a ich adekvátnejší transfer v českom preklade. Domnievame sa, že nejde o postup, ktorý by

mohol byť odôvodnený na základe výrazných odlišností v kultúrnom či jazykovom kóde, a slovenský ekvivalent nie je úplne adekvátny. V prvom prípade ide o spojenie *passer comme une lettre à la poste = passer très facilement*. Používa sa na označenie situácie, keď niečo prebehne bez problémov, veľmi ľahko (t. j. ako v českom preklade – *jako po másle*). V slovenčine sa tento výraz zredukoval na neutrálny preklad *dobře*. Stráca sa tak nielen expresívnosť výrazu, ale aj istý humorný efekt a kontrast. Odkazuje sa totiž na rozhovor Laury s rodičmi ohľadom jej vydaja, ktorý však vôbec nešiel podľa jej predstáv, pretože im nedokázala povedať tú najhlavnejšiu vec – jej budúci manžel Charles má africké korene. Preklad *Šlo to jako po másle* tento kontrast adekvátne podčiarkuje.

V druhom prípade sa expresívnosť vzťahuje na časový úsek *depuis 1920* a zámerom je poukázať na veľkú túžbu Charlesovej sestry navštíviť Paríž. V českom preklade má zbaľené *už sto let*, zatiaľ čo v slovenskom len *niekoľko rokov*. V prepojení na francúzsky originál možno z hľadiska výrazovej hodnoty opäť považovať za adekvátnejší český preklad. Jedným z možných dôvodov použitia výrazu *už niekoľko rokov* v slovenskom preklade by mohla byť snaha o predĺženie repliky, aby lepšie zodpovedala počtu slabík v originálnej replike či iný zásah v rámci dabingovej úpravy. Česká replika je totiž v porovnaní s francúzskou podstatne kratšia.

Na základe doteraz uvedených príkladov sa ukazujú tendencie, že v českom jazyku sa lepšie pracuje s príznačnými francúzskymi jednotkami a zároveň sa adekvátnejšie zachovávajú zodpovedajúce výrazové kvality, pokiaľ ide o ich expresivitu a hovorovosť. Vo filme sme zaznamenali aj prípady, keď v českom znení nastalo na viacerých miestach výrazové zosilnenie, t. j. český preklad bol expresívnejší ako francúzsky originál. Na ilustráciu uvádzame nasledovné dva príklady.

0:15:39

FR: *Ça n'a pas été simple. Mais maintenant ça se passe très bien.*

SK: *Nebolo to ľahké, ale zvykli sme si.*

CZ: *Nebylo to snadné, ale už to klapě.*

V češtine nastáva v uvedenej ukážke výrazové zosilnenie v druhej časti repliky *ça se passe très bien – už to klapě*. Uplatňuje sa expresívny hovorový výraz *klapat* (*dobře fungovat*). Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že takýto rečový prejav je v rozpore s charakterom postavy, keďže ide o kňaza. Kňaz vo filme je však mladý, moderný človek (napríklad nakupuje liturgické oblečenie cez internet), a preto usudzujeme, že tento výraz neprotirečí jeho charakteru, ale naopak, vystihuje ho.

0:12:34

FR: *Les Feuj's dans la finance, c'est terminé! C'est nous, maintenant, les Noich' qui avons le vent en poupe.*

SK: *Židia v bankách skončili. Lebo my sme teraz prevzali štafetu.*

CZ: *Židi a financieři jsou dávno passé. Teď jsou na koni Čiňani.*

V tejto ukážke dochádza k výrazovému zosilneniu spojením *c'est terminé – skončili / jsou dávno passé*, ako aj *nous avons le vent en poupe – prevzali sme štafetu / teď jsou na koni*. Na prvý pohľad sa môže zdať, že replika v českom znení je v porovnaní s francúzskou

verziou expresívnejšia. Po hlbšej analýze a zohľadnení kontextu celej vety sa však ukazuje, že zvýšená expresivita na úrovni slovesných tvarov kompenzuje výrazovú stratu na inom mieste vo vete, konkrétne na úrovni označení *Les Feuj's* a *les Noich'*, pre ktoré boli v českom preklade zvolené neutrálnejšie označenia *Židi* a *Číňani*, keďže úplne adekvátny ekvivalent pre francúzsky *verlan* (pozri ďalej podkapitola 3.2.2.) v slovenčine ani češtine neexistuje. Tento postup hodnotíme pozitívne a je príkladom toho, ako sa v preklade nevyhnutne niečo stráca a následne niečo pridáva s cieľom zachovať invariant (jadro) originálu (Gromová 2009: 56).

3.2.2 Preklad príznakových kultúrnych lexém

Druhý typ analyzovaných jednotiek tvoria lexémy, ktoré sa vyznačujú kultúrnou podmienenosťou a zároveň nesú príznak expresivity. Pre ich adekvátny prenos je nevyhnutné, aby mal prekladateľ znalosti o kultúrnom kóde a kontexte a vedel zachovať expresivitu aj v preklade. V tejto časti si budeme všimáť, ako sa s príznakovými jednotkami vysporiadalo slovenské a české znenie. Uvádzané príklady priamo odkazujú na švagrov Davida, Rašida a Chaoa, ktorí majú stráviť Vianoce u svokrovcov.

0:18:29

FR: *Il y aura Jackie Chan et Arafat ?*

SK: *Bude tam aj Jackie Chan a Arafat?*

CZ: *Jede Jackie Chan a Arafat?*

V súvislosti s plánovaným vianočným stretnutím, kde sa má zísť celá rodina, sa David pýta svojej manželky, či prídu aj Chao s Rašidom. Nenazýva ich však ich vlastnými menami, ale v prenesenom význame menami známych osobností čínskej a arabskej kultúry. Sú nimi celosvetovo známy herec a majster bojových umení Jackie Chan a palestínsky vodca Jásir Arafat. Keďže ide o osobnosti známe v slovenskom aj českom kultúrnom priestore, v oboch prekladoch sa zvolilo ich zachovanie, čím sa dosiahla štylistická zhoda originálu a prekladu.

0:19:25

FR: *Y'aura Kadhafi et Enrico Macias ?*

SK: *Aj Kaddáfí s Jákobom?*

CZ: *Bude tam Kaddáfí a Enrico Macias?*

V ďalšej scéne sa Chao pýta svojej manželky, či na stretnutie príde Rašid s Davidom, resp. *Kadhafi* a *Enrico Macias*. Rovnako ako v predchádzajúcom prípade, niekdajší líbyjský vodca Muammar al-Kaddáfí bol známy aj v našom a českom kontexte, preto bola v oboch prekladoch táto lexéma zachovaná. Naopak, francúzsky spevák židovského pôvodu Enrico Macias nie je v našom kultúrnom kontexte až taký známy, pričom sa uplatnili rozdielne postupy pri jeho transfere. V českom preklade došlo k prenosu tejto lexémy, zatiaľ čo v slovenskom preklade sa nahradila odkazom na oveľa známejšiu postavu židovského národa, Jákoaba – praotca izraelského národa. Tento postup hodnotíme pozitívne, pretože zaisťuje štylisticky adekvátny preklad, ktorý je pre čitateľa zrozumiteľ-

nejší a prispieva k tomu, že obe kultúrne lexémy sú približne na rovnakej úrovni, pokiaľ ide o ich zrozumiteľnosť pre cieľového recipienta.

0:19:23

FR: *Me dit pas qu'il y aura Bruce Lee et Popeck ?*

SK: *Bruce Willis aj s rákosníkom?*

CZ: *Bruce Lee a Kohen taky?*

Posledným z trojice je Rašid, ktorý svojich švagrov nazýva *Bruce Leem* a *Popeckom*. Opäť sa stretávame s jednou známou (Bruce Lee, majster bojových umení čínskeho pôvodu) a jednou, v našom kultúrnom priestore neznámou lexémou (Popeck – francúzsky komik židovského pôvodu). Pozitívne hodnotíme stratégiu v českom znení, v ktorom sa ponechala v preklade narážka na Bruce Leeho, zatiaľ čo referencia na Popecka bola nahradená známejšou referenciou odkazujúcou na Kohena (kňaza v židovskom náboženstve), čím je expresívna hodnota v preklade zachovaná. V slovenskom preklade sme zaznamenali prítomnosť lexémy *Bruce Willis* (známy americký herec). Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o významový posun (*Bruce Lee vs. Bruce Willis*). Jeho použitie v súvislosti s Davidom by však mohlo byť odôvodnené tým, že David sa v predchádzajúcej scéne filmu chváli, že ovláda bojové umenia. Avšak aj v tomto prípade sa stráca odkaz na kultúrnu príslušnosť (židovstvo). Chao je následne nazvaný *rákosníkom*. Ide o etnofaulizmus, výraz, ktorý označuje príslušníkov ázijskej etnickej skupiny, je však generalizujúci a stráca sa tak jedinečnosť pomenovania prítomná v origináli. Ďalšie vysvetlenie, ktoré prichádza do úvahy, je, že v slovenskom preklade došlo k výmene poradia týchto lexém, t. j. *rákosník* ako substitúcia Bruce Leea (čínsky pôvod) a *Bruce Willis* ako substitúcia Popecka, v tomto prípade však nie je evidentný vzťah medzi Bruce Willisom a židovskou kultúrou.

1:06:26

FR: *Sauf qu'il y a un Feuj et un Noich qui viennent gratter le business des Musulmans...*

SK: *Ale keď sa Žid s Číňanom začnú montovať Arabom do kšeftov...*

CZ: *Jenže když se Či-čong a Moše začnou plést do kšeftů muslimům...*

Posledná ukážka príznakových kultúrnych lexém v rámci tejto kapitoly súvisí s používaním slovotvorného postupu francúzskeho jazyka, tzv. *verlan*, ktorý spočíva v prehodení poradia slabík slova. David a Chao sú vo filme viackrát nazvaní *un Feuj* (*Juif*) a *un Noich* (*Chinois*), pričom oba výrazy majú silný expresívny náboj, v niektorých kontextoch môžu vyznievať až pejoratívne. V českom preklade bolo použité zástupné označenie pre expresívne výrazy označujúce Číňana a Žida – *Či-čong* a *Moše*, pričom presnejšia by bola pravdepodobne substitúcia výrazu *Noich* označením *šikmooký*. V slovenskom preklade sa expresívny charakter zoslabuje, resp. úplne stráca, pretože David a Chao sú nazvaní len neutrálnymi výrazmi *Žid* a *Číňan*. Vhodnejším riešením by mohli byť už spomenuté výrazy *rákosník* a *Jákob*, ktorými by sa výrazová hodnota na základe danej substitúcie viac-menej zachovala. Výraz *Jákob* však možno chápať len ako situačné riešenie, vhodnejším by mohol byť výraz *židák*.

3.2.3 Nejasnosti a nepresnosti v preklade

V nasledujúcej časti príspevku by sme chceli upozorniť na niektoré nejasnosti v slovenskom a českom znení, ktoré sme si pri analýze všimli a ktoré môžu českým a slovenským divákom sťažiť recepciu daného filmu.

1:02:46

FR:

- *Le vieux a fait un scandale car ils n'ont pas voulu le surclasser.*
- *Pourquoi ? Il avait pris un billet en business ?*
- *Non, mais la dernière fois on l'a surclassé par erreur et maintenant il veut à chaque fois.*

SK:

- *Vyrobil scénu, lebo ho nedali do prvej triedy.*
- *Mal tam kúpenú letenku?*
- *Nie, raz mu omylom vyhoveli a odteraz na tom vždy trvá.*

CZ:

- *Nedostal šampus, tak ztropil scénu.*
- *Měl letenku první třídou?*
- *Nie, prostě se normálně spletli. Teď na tom trvá.*

Uvedená ukážka pochádza z časti filmu, keď Charlesova rodina prichádza z Abidjanu do Francúzska, aby sa zúčastnila na jeho svadbe. Dialóg odznel na jednom z parížskych letísk medzi Charlesom a jeho sestrou Vivienne a je reakciou na správanie Charlesovho otca, ktorý vystúpil z lietadla rozhorčený zo služieb na palube lietadla Air France. Slovenská verzia je verným a viac-menej doslovným prekladom z francúzštiny, zatiaľ čo v českej verzii sa tento dialóg prekladá voľnejšie. Používa sa výraz šampus ako referencia na business, resp. prvú cestovnú triedu, v rámci dialógu sa však akoby strácala následná logická súvislosť s ďalšími dvoma replikami.

0:10:33

FR: *Beaucoup mieux. Odile est une fille brillante.*

SK: *Má všetkých päť p.*

CZ: *Tak chytrá holka a skončí s vyžírkou.*

Druhá ukážka je výňatok z rozhovoru medzi Marie a Claudom, ktorí hodnotia výber manželov svojich dcér. O všetkých svojich dcérach majú samozrejme veľmi vysokú mienku, no ani s jedným švagrom nie sú úplne spokojní. V tejto ukážke hovoria o Odile ako o *fille brillante*. V slovenskej verzii bol zvolený výraz *mať všetkých päť p*⁶, ktorý sa chápe vo význame *byť dokonalý*, t. j. mať všetky požadované vlastnosti. Z hľadiska významovej roviny zostáva v preklade zachované významové jadro, ide však o výraz, ktorý sa v súčasnosti v hovorenej reči veľmi nepoužíva a najmä u mladšej generácie divákov by mohol predstavovať problém pre pochopenie. Navrhovali by sme preto skôr doslovný preklad *Také šikovné dievča*. Táto stratégia je prítomná aj v českej verzii – *Tak chytrá holka*. V čes-

⁶ Pekná, poctivá, pokorná, pobožná a pracovitá.

kom preklade je navyše podčiarknutá skutočnosť, že Odile „mala na viac“ expresívnou lexémou *vyžírka*, ktorá sa používa na označenie sebeckého človeka, ktorý sa priživuje na ostatných. Použitím tejto expresívnej lexémy sa český preklad výrazovo zosilňuje, pričom v slovenskom preklade je táto časť úplne vynechaná.

0:51:55

FR: *Ça fait bizarre un Noir dans un Feydeau.*

SK: *Čudné. Černoch vo Feydeauovi.*

CZ: *Černoch ve Feydeauovi vypadá divně.*

Túto ukážku sme vybrali z dôvodu, že v prekladateľskej koncepcii sa odrazila absencia zohľadnenia skúsenostného komplexu diváka. Odkazuje sa v nej totiž na francúzskeho spisovateľa a dramatika Georgea Feydeaua. Možno však predpokladať, že nefrankofónny divák, ktorý nie je veľmi dobre oboznámený s francúzskou kultúrou a divadlom, sa s menom tohto dramatika nestretol. Navrhli by sme preto v preklade použiť vysvetlenie pomocou vnútornej vysvetlivky zakomponovanej do textu repliky – Černoch v hre od Feydeaua. Hoci v dabingu ako takom je pridávanie textu do repliky problematické, v tomto prípade ide o jednoslabičné slovo, pričom celkový počet slabík v replike sa nemení. Ide navyše o repliku, ktorá je vyslovená pomerne rýchlo a divákovi by bez vysvetlivky mohol jej význam ľahko uniknúť.

1:26:20

FR: *Enfin moi, je dis ça j'en sais rien, c'est ce qu'on m'a raconté !*

SK: *Hoci o ženách toho veľa neviem, všakže?*

CZ: *Osobní zkušenost nemám, ale říká se to mezi ženichy.*

Posledná vybraná replika pochádza zo záveru filmu a jej autorom je mladý charizmatičký kňaz, ktorý má Charlesa a Lauru zosobášiť. Keďže nevesta stále nechodí, kňaz sa Charlesa snaží povzbudiť, že pekné ženy vždy meškajú, ale že nakoniec vždy prídu. Na záver dodáva, že on sám toho o ženách veľa nevie, ale že to počul od iných. V češtine nastáva z hľadiska štylistickej roviny nivelizácia, pričom bol zvolený explicitný preklad *ale říká se to mezi ženichy*. Možným variantom by mohlo byť aj skrátené riešenie *ale říká se to* (v prípade, ak nebolo treba repliku z dôvodu lepšej časovej adekvátnosti predĺžiť). V slovenčine došlo k redukcii tejto druhej časti repliky len na časticu *všakže*. V porovnaní s originálom však slovenský preklad vyznieva v konečnom dôsledku a v danom kontexte negatívne, pričom ide o posun spôsobený samotným tónom repliky.

4. Závěry

V príspevku sme sa venovali konfrontačno-komparatívnej analýze vybraných hovorových a expresívnych jazykových jednotiek francúzskeho audiovizuálneho diela *Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu?* vzhľadom na ich transfer v českom a slovenskom dabingovom znení. Na základe analýzy vybraných ukážok môžeme konštatovať, že v českom preklade diela sa tendencia adekvátnejšieho zachovávaní výrazovej zhody pri preklade výrazo-

vých osobitostí originálu ukazuje častejšie (resp. sa na niektorých miestach uplatňuje výrazové zosilnenie). Túto skutočnosť možno v českom audiovizuálnom preklade odôvodniť tendenciou využívať obecnú češtinu, ktorá zahŕňa nespisovné, expresívne lexikálne jednotky. Na druhej strane, v slovenskom preklade dochádza častejšie k výrazovému zoslabovaniu (napr. aj úplný zánik expresivity francúzskeho *verlanu* v preklade), čím sa v konečnom dôsledku stráca dôležitý aspekt charakteru postáv. Dané výrazové zoslabovanie možno sčasti odôvodniť faktorom zohľadňovania prijímajúcej kultúry, t. j. istou mierou štandardizácie jazyka originálneho znenia v slovenčine, ale domnievame sa, že v prípade analyzovaného filmu sú hovorovosť a expresivita z hľadiska charakterov postáv zásadné a mali by byť zachované vo väčšej miere. Je však otázne, či uvedené príklady zoslabovania vyplývajú sčasti aj zo samotného idiolektu prekladateľky, alebo či vyplývajú najmä z tendencie vyhýbať sa subštandardným jazykovým prostriedkom v snahe zachovať spisovnú normu.

Na záver by sme chceli už len vyzdvihnúť, že vzhľadom na náročnosť prekladu skúmaného diela, nedošlo aj napriek niektorým identifikovaným nejasnostiam v slovenskom ani v českom preklade k žiadnemu zásadnému významovému posunu.

LITERATÚRA

- Díaz-Cintas, Jorge – Remael, Aline (2007) *Audiovisual Translation: Subtitling*, Manchester: St. Jerome Publishing.
- Gromová, Edita (2009) *Úvod do translatológie*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Krčmová, Marie (2017) 'Obecná čeština', in Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.) *Czech-Ency – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA (access: 30. 11. 2018).
- Paulínyová, Lucia (2017) *Z papiera na obraz – Proces tvorby audiovizuálneho prekladu*, Bratislava: Univerzita Komenského.
- Popovič, Anton (1983) *Originál-Preklad: Interpretačná terminológia*, Bratislava: Tatran.
- Pošta, Miroslav (2011) *Titulkujeme profesionálne*, Praha: Apostrof.
- Štícha, František et al. (2013) *Akademická gramatika spisovné češtiny*, Praha: Academia.
- Zahorák, Andrej (2018) *Špecifická prekladu audiovizuálnych textov pre detského diváka*, Rigorózná práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

Materiálová báza

- Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu?* 2014. DVD.
- Co jsme komu udělali?* 2015. DVD.
- Čo sme komu urobili?* 2016. Vysielané na RTVS Jednotka.

Internetové zdroje

- Slov-Lex, Právny a informačný portál, <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2000/308> (access: 9. 12. 2019).

RESUME

L'article a pour but de procéder à une comparaison contrastive des versions française, tchèque et slovaque de l'œuvre audiovisuelle d'origine française intitulée *Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu ?* L'article débute par une présentation de l'œuvre analysée et une délimitation du cadre théorique, notamment la définition de la traduction audiovisuelle comme un genre spécifique de la traduction, ainsi que les particularités du rôle du traducteur dans le cadre du doublage. L'aspect pratique de l'article consiste en une analyse des unités expressives, du vocabulaire familier et des expressions culturelles et de leur transfert dans les versions traduites du point de vue de leur expressivité.

Mgr. Jana Ukušová

Katedra translológie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

jana.ukusova@gmail.com